

DOI 10.31865/2414-9292.24.2025.349669

УДК 378.046-021.68:001.8

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ НА ЗАСАДАХ АКАДЕМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ: МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОЄКТ

Ольга Біличенко

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

ORCID ID 0000-0002-9292-9938

Olgabelichenko64@gmail.com

Олена Семеног

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, керівник
Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

ORCID ID 0000-0002-8697-8602

olenasemenog@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено висвітленню перебігу реалізації міжрегіонального проєкту ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка з формування методологічної культури магістрантів та аспірантів освітніх спеціальностей у формальній та неформальній освіті. Окреслено сутність методологічної культури як ключового компонента професійної та наукової підготовки здобувачів вищої освіти. Здійснено аналіз освітніх програм спеціальностей Середня освіта. Українська мова і література другого (магістерського) та Освітні, педагогічні науки третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти. Висвітлено досвід профільних кафедр закладів щодо формування методологічної культури здобувачів у формальній освіті (висвітлено освітні компоненти «Методологія наукових (педагогічних) досліджень», «Академічна культура педагога-дослідника», «Етика наукового пошуку») та неформальній освіті (науково-дослідні лабораторії). Запропоновано рекомендації щодо процесу формування методологічної культури магістрантів та аспірантів на засадах академічної співпраці прифронтових закладів вищої освіти.

Ключові слова: методологія; методологічна культура; міждисциплінарність; вища педагогічна освіта; міжрегіональний проєкт; ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка; академічна співпраця.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освіта відіграє визначальну роль для сталого розвитку. Саме освіта є основним каналом, через

який здобувачі набувають компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Важливим складником цього процесу і ключовим чинником формування професійної компетентності майбутніх фахівців виступає науково-дослідницька діяльність: активізує творчий потенціал, сприяє засвоєнню теоретичних знань, розвитку дослідницьких навичок, здатності самостійно аналізувати, інтерпретувати результати й застосовувати їх у професійній практиці. Завдяки науково-дослідницькій діяльності відбувається генерування нових ідей, створення сучасних підходів, упровадження інноваційних методик, що підвищує конкурентоспроможність фахівців на сучасному ринку праці.

Методологія як вчення про систему наукових принципів, форм, способів науково-дослідницької діяльності, методологія наукового дослідження, методологічна культура, етика наукового пошуку пронизують професійну та наукову підготовку магістрів та докторів філософії. В освітніх програмах закладів вищої освіти, як показує аналіз, передбачено низку програмних компетентностей і результатів навчання щодо опанування методології наукових досліджень, застосування сучасних методів аналізу, генерування інноваційних рішень на основі передових концептуальних знань. Однак, як зазначають дослідники, здобувачі часто стикаються з труднощами у розумінні структури, філософських засад і методологічного підґрунтя наукового пошуку (Shynkaruk, 2017 та ін.), що вказує на недостатній рівень сформованості спеціальних знань і дослідницьких компетентностей. Військова агресія Росії, дистанційний формат занять, психоемоційне самопочуття учасників освітнього процесу, особливо у прифронтових університетах створюють труднощі у засвоєнні магістрантами та аспірантами методології наукової та дослідницької діяльності, що впливає на формування навичок практичних інструментів для виконання дослідження.

Актуальність розгляду означеної проблеми посилюється і тим, що питання володіння методологічною культурою стало складником єдиного вступного випробування (ЄВІ) з методології наукових досліджень для вступу на навчання для здобуття ступеня доктора філософії / доктора мистецтва у 2025 році.

Для формування методологічної культури здобувачів у формальній та неформальній освіті важливу роль відіграє партнерство закладів вищої освіти.

Творча партнерська взаємодія пронизує проєкти, які відповідно до договору про науково-освітню співпрацю понад дев'ять років виконують профільні кафедри ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Донбаський ДПУ) та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (СумДПУ). Зокрема професорка СумДПУ О. Семеног брала

участь в акредитації спеціальності 014 Середня освіта. Українська мова і література, проводила лекції, семінари та майстер-класи з термінологічної культури для викладачів та студентів Донбаського ДПУ (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2025). Завідувачка кафедри української мови та літератури Донбаського ДПУ О. Біличенко виступала стейкхолдером освітніх програм кафедри української мови та літератури СумДПУ, а також проводила гостьові лекції як запрошена професорка кафедри філології, лінгвістики та літератури Пізанського університету (UNIPi, м. Піза, Італія).

В умовах воєнного часу прифронтові заклади спільно виконують міжрегіональний проєкт «Міждисциплінарність як інноваційний підхід у вищій педагогічній освіті». Проєкт поєднує формальну (викладання курсів із методології науково-педагогічних досліджень) та неформальну складову і спрямований на формування наукового світогляду, набуття необхідних компетентностей здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти з освітніх спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі категорію «методологічна культура» розглядають як передумову формування професіоналізму й компетентності педагога (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, В. Семиченко), акмеологічну складову готовності до педагогічної діяльності (Н. Гузій, О. Дубасенюк); цілісну багаторівневу систему (О. Ходусов); світоглядну культуру вчителя-дослідника (О. Лаврентьєва). Методологічну культуру дослідники загалом трактують як інтегральну характеристику, що охоплює знання методології наукових досліджень, уміння застосовувати їх у практичній діяльності та дотримання етичних принципів наукового пошуку.

Формування методологічної культури здобувачів вищої освіти є предметом науково-педагогічних досліджень. Л. Ковальчук, зокрема, акцентує увагу на ролі наукового мислення у формуванні методологічної культури (Ковальчук, 2024); аналізує вплив культури як базової категорії гуманітарного дискурсу на формування професійного мислення педагогів (Ковальчук, 2023); Н. Лазаренко здійснює дефінітивний і структурний аналіз методологічної культури викладачів вищої школи, підкреслюючи її багатокомпонентну природу та значення для ефективної педагогічної діяльності (Лазаренко, 2016). Автори посібника «Методологія та організація наукових досліджень» систематизують основні принципи методології наукової діяльності, надають методичні рекомендації для підготовки дослідників, зокрема у педагогічній сфері (Добронравова та ін., 2018). О. Дубасенюк, Н. Мирончук у посібнику

«Методологія педагогічних досліджень та академічна доброчесність в освітній галузі» розкривають сутність наукового та педагогічного пізнання, особливості науково-педагогічного дослідження; обґрунтовують методологічні підходи до підготовки майбутніх педагогів, аналізують теоретичні й емпіричні методи, організацію науково-педагогічного дослідження, а також принципи та цінності академічної доброчесності в освіті (Дубасенюк, Мирончук, 2025).

Попередні публікації авторів статті присвячені питанням методології науково-педагогічних досліджень (Семеног, 2016), психолінгвістичного методу в дослідженні літературно-художніх текстів (Біличенко, Семеног, 2019); розвитку академічного партнерства в умовах воєнних реалій на засадах етичних цінностей (Семеног, Біличенко, 2023).

Разом з тим низка аспектів формування методологічної культури магістрантів та аспірантів залишається недостатньо дослідженою: наявна потреба в більш тісній взаємодії формальної та неформальної освіти для забезпечення якісної наукової та професійної підготовки, формування стійких етичних цінностей, норм та поведінкових моделей учасників освітнього процесу.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – охарактеризувати окремі аспекти реалізації міжрегіонального проєкту прифронтових закладів вищої освіти з формування методологічної культури магістрантів та аспірантів освітніх спеціальностей у формальній та неформальній освіті.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

1. Окреслити сутність методологічної культури як ключового компонента професійної та наукової підготовки здобувачів вищої освіти.
2. Висвітлити досвід кафедр Донбаського ДПУ та СумДПУ щодо формування методологічної культури здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти з освітніх спеціальностей у межах міжрегіонального проєкту.
3. Сформулювати рекомендації щодо вдосконалення процесу формування методологічної культури магістрантів та аспірантів на засадах академічної співпраці прифронтових закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Дослідження виконано з використанням комплексу методів: аналізу, узагальнення наукових джерел та освітніх програм для уточнення сутності методологічної культури здобувачів вищої освіти, а також особливостей формування означеної якості в умовах освітнього процесу; педагогічного спостереження за реалізацією міжрегіонального проєкту профільних кафедр Донбаського ДПУ та СумДПУ в умовах формальної та неформальної освіти.

Методологічне підґрунтя. Дослідження базується на використанні таких підходів: системний, компетентнісний, аксіологічний, особистісно орієнтований. Системний підхід дозволяє розглядати підготовку магістрів та аспірантів як цілісний процес, що поєднує взаємопов'язані компоненти: навчальну, дослідницьку та практичну діяльність. Компетентнісний підхід спрямований на формування у здобувачів здатності до самостійного наукового пошуку, аналітичного мислення та оволодіння сучасними методами дослідження. Аксіологічний підхід зосереджує увагу на ціннісному ставленні здобувачів до наукової діяльності, усвідомленні її ролі у професійному розвитку. Особистісно орієнтований підхід орієнтує професійну та наукову підготовку на розвиток індивідуальних здібностей і наукових інтересів кожного здобувача. Застосування підходів уможливило комплексний аналіз проблеми.

Результати дослідження. Відповідно до першого завдання розкриємо сутність методологічної культури. На основі аналізу й узагальнення наукових джерел (Гончаренко, 2010; Добронравова та ін., 2018; Лаврентьєва, 2014; Лазаренко, 2016) встановлено, що методологічна культура є похідним поняттям від родових категорій «наукова культура», «методологія наукового пізнання» та «методологія педагогіки».

У працях дослідників методологічна культура трактується як:

- інструмент саморозвитку дослідника, що відіграє ключову роль у підвищенні ефективності науково-пізнавальної практики (Добронравова, 2018);
- культура мислення, яка ґрунтується на методологічних знаннях і передбачає обов'язкову рефлексію (Гончаренко, 2010);
- особлива культура наукового мислення, що базується на методологічному світогляді, знаннях, уміннях, досвіді та здатності до рефлексії (Лазаренко, 2016).

Загалом методологічна культура становить упорядковану сукупність принципів, методів і прийомів, що забезпечують цілісність, логічну послідовність та результативність наукового дослідження.

Аналіз Програми єдиного вступного випробування з методології наукових досліджень (Міністерство освіти і науки України, 2025) дає підстави для визначення методологічної культури враховувати сукупність таких ознак, як методологічність, методологічна рефлексія, методологічна грамотність, методологічна компетентність та культура роботи з інформацією, що підкреслює її важливість для забезпечення об'єктивності та надійності наукових досліджень.

Формування методологічної культури здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти розглядаємо як поетапний

процес, що корелює з рівнями професійної та наукової підготовки.

Відповідно до другого завдання для уточнення сутності методологічної культури і особливостей її формування у здобувачів звернемося до освітніх програм (ОП) Донбаського ДПУ та СумДПУ спеціальностей Середня освіта. Українська мова і література другого (магістерського) та Освітні, педагогічні науки третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти.

Аналіз програм (Освітня програма 014) засвідчив, що їхні концепції ґрунтуються на засадах науково-освітньої діяльності університетів й узгоджуються із загальнонаціональними та європейськими тенденціями розвитку освіти. В освітніх програмах передбачено формування таких компетентностей, як обґрунтування методології наукових досліджень, застосування сучасних методів аналізу, створення інноваційних рішень на основі передових концептуальних знань.

Цілі програм реалізуються через освітні компоненти, зокрема курси методології наукових досліджень, академічної культури, етики наукового пошуку, що спрямовані на розвиток дослідницьких навичок, необхідних для виконання наукових і прикладних проєктів відповідно до міжнародних стандартів. Освітні компоненти забезпечують оволодіння методологією науково-педагогічної діяльності і загалом відповідають розділам ЄВІ з методології наукових досліджень (2025) «Наука та наукові дослідження в сучасному світі», «Загальне уявлення про методологію наукового дослідження», «Система організації наукової діяльності», «Представлення наукових досліджень».

Розглянемо особливості формування означеної якості у підготовці магістрів у межах спеціальності «Середня освіта», які реалізують проєктні групи кафедр СумДПУ та Донбаського ДПУ.

У СумДПУ відповідно до мети освітньо-професійної програми (ОПП) Середня освіта 014 (Українська мова і література. Англійська мова) другого (магістерського рівня) здійснюється комплексна підготовка магістра освіти, який володіє фундаментальними знаннями й компетентностями в галузі педагогіки, психології, методики української мови, літератури, англійської мови; здатний на високому рівні забезпечувати компетентнісне навчання на рівні старшої школи та виконувати наукові дослідження фахово-методичного спрямування.

ОПП має прикладну орієнтацію, міждисциплінарну спрямованість і ґрунтується на сучасних наукових досягненнях у галузі філології, психології, педагогіки, методик навчання. Вона враховує специфіку професійної діяльності вчителя, забезпечуючи формування загальних компетентностей (ЗК): здатність

до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, розуміння важливості розвитку мислення (ЗК 2); здатність ухвалювати рішення та діяти відповідально з дотриманням принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу, а також при організації всіх видів навчальної, дослідницької діяльності (ЗК 5); здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, генерувати нові ідеї, виявляти та розв'язувати проблеми (ЗК 6); професійних компетентностей (ПК): здатність застосовувати наукові методи пізнання та інновації у професійній діяльності (ПК 13). Програмні результати навчання за ОПП спрямовані на формування наукової картини світу; знань про закономірності, методи, методику проведення науково-педагогічних досліджень (ПРЗ 3); умінь аналізувати, критично оцінювати, систематизувати, узагальнювати інформацію (ПРУ 12); здатності до ефективної комунікації і взаємодії щодо вирішення професійних, наукових проблем з дотриманням етичних принципів (ПРК 3).

У Донбаському ДПУ ОПП 014 Середня освіта (Українська мова і література). Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література) та 014 Середня освіта (Українська мова і література) спрямовані на опанування магістрантами загальних засад методології наукової та професійної педагогічної діяльності, формування загальних і спеціальних компетентностей. Акцентовано увагу на таких компетентностях: здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати (ЗК-7); здатність оперувати методами наукового аналізу з урахуванням класичних і новітніх методів, прийомів, методик (ПК2у); уміння виконувати освітній практико-орієнтований проєкт, узагальнювати й оприлюднювати результати діяльності у фахових виданнях, наукових заходах (ПРН2у). Особливість програми полягає в поглибленій підготовці здобувачів до впровадження сучасних педагогічних, методичних та інноваційних технологій у професійній діяльності вчителя профільного рівня середньої освіти та викладача закладу фахової передвищої освіти.

На третьому (освітньо-науковому) рівні ключовим пріоритетом є розвиток навичок методологічного аналізу та здатності майбутніх докторів філософії здійснювати оригінальні дослідження. Освітньо-наукові програми (ОНП) Донбаського ДПУ та СумДПУ поєднують освітній та науковий складники, відповідають вимогам Професійного стандарту викладача закладу вищої освіти (2021), Концепції розвитку педагогічної освіти, спрямовані на оволодіння сучасною методологією наукової діяльності в галузі освіти/педагогіки, формування компетентностей, необхідних для здійснення інноваційної науково-

дослідницької діяльності, прилюдний захист власного наукового дослідження.

Укладачі підкреслюють їхню унікальність та відсутність аналогів в освітньому просторі України.

ОНП «Освітні, педагогічні науки» (2023) СумДПУ спрямована на підготовку фахівців, здатних до креативної, автономної та відповідальної інноваційно-дослідницької, науково-педагогічної, проєктної діяльності. Програма спрямована на вирішення актуальних професійних завдань, глибоке переосмислення та розширення нових цілісних знань і практик. Здобувачі опановують методологію досліджень у галузі загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки, що завершуються публічним захистом дисертації. Унікальність ОНП полягає в інтегруванні європейських підходів до організації освітнього процесу та наукових досліджень, регіональному акцентуванні на освітніх процесах у Північно-Східному регіоні України.

ОНП «Освітні, педагогічні науки» (2024) Донбаський ДПУ передбачає оволодіння здобувачами сучасною методологією наукової діяльності, виконання самостійного дослідження з актуальної проблематики, що має наукову новизну, теоретичну й практичну значущість. Її концепція передбачає органічне поєднання освітнього складника (вивчення науково-теоретичних і практико-орієнтованих курсів, розвиток професійної майстерності викладача ЗВО) та наукового складника (проведення дослідження, публікації у фахових і міжнародних виданнях, участь у конференціях, упровадження результатів у практику, розробка інноваційних курсів і проєктів). Програма стимулює розвиток soft skills, наукової комунікації, академічної мобільності та здатності до міждисциплінарної співпраці. Ураховано регіональну «Програму розвитку освіти Донецчини на 2021-2027 р.»

ОНП СумДПУ та Донбаського ДПУ, як показує аналіз, розвивають ЗК, що є складовими методологічної культури, зокрема здатність проєктувати й здійснювати комплексні дослідження на засадах системного наукового світогляду, сформованих знань із філософії наукової діяльності та соціокультурних проблем, що корелює з визначенням методологічної культури як культури мислення; створювати та інтерпретувати нові знання через наукове дослідження, що відповідають національним та міжнародним вимогам; здатність до володіння культурою наукового дослідження в галузі освіти; використання у дослідженні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; уміння добирати методи науково-дослідної діяльності, проводити аналіз основних світоглядних і методологічних проблем галузі та суміжних із нею наук та ін.

Цілі аналізованих освітніх програм ЗВО реалізовані у викладанні освітніх

компонентів з методології наукових досліджень, академічної культури на другому (магістерському рівні освіти). Аналіз навчальних планів і змісту робочих програм навчальних дисциплін свідчить про їхню інтегративну та науково-практичну спрямованість, що відповідає сучасним уявленням про наукове дослідження та враховує актуальні здобутки у сфері теорії і практики науково-дослідної діяльності. Практичне значення навчальних курсів проявляється у застосуванні набутих знань під час підготовки кваліфікаційної роботи. У рамках міжрегіонального проєкту «Міждисциплінарність як інноваційний підхід у вищій педагогічній освіті» навчальні програми були доповнені питаннями методологічної культури. Ураховано міркування Є. Хрикова (2018) щодо нечіткості філософських і загальнонаукових підвалин педагогічних досліджень, теоретичне вивчення методології поєднано з практичними заняттями щодо обґрунтування методологічних підходів і методів дослідження.

У СумДПУ ураховано підходи до формування культуромовної особистості в ресурсному центрі професійного розвитку вчителя і науково-дослідній лабораторії з академічної культури. Дисципліна «Академічна культура педагога-дослідника» (<https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/15322>) читається з урахуванням міждисциплінарного підходу, в якому поєднані методи лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, педагогічної аксіології, положення когнітивно-дискурсивного, лінгвокультурологічного, лінгвоаксіологічного, праксеологічного підходів. У межах курсу розглядаються такі теми, як: методологія, наука, академічна культура університету; академічна культура і академічна доброчесність, лінгвокультурологічний аспект академічної культури дослідника, лінгвоперсонологія. Заняття спрямовані на формування цінностей академічної культури, зокрема норм академічної доброчесності; знань з питань академічної етики, культури наукового/академічного тексту, академічної комунікації; формування когнітивно-дискурсивних умінь операційної обробки і моделювання академічних текстів різних жанрів, у тому числі засобами цифрових технологій; формування готовності здійснювати ефективне діалогове спілкування у процесі презентації матеріалів та результатів дослідження, зокрема, з науковою спільнотою на основі суб'єкт-суб'єктних відносин.

У межах ОПП Донбаського ДПУ викладається курс «Методологія наукового (педагогічного) дослідження». Мета дисципліни – поглиблення дослідницьких навичок дослідження і вмінь творчої роботи, адаптація здобувачів до професійної діяльності, розвиток раціонального і творчого мислення, застосування наукових знань у практичній площині. Зміст курсів

охоплює такі питання, як «Методологічні основи наукового пізнання та творчості», «Поняття про метод наукового дослідження», «Вибір напрямку наукового дослідження», «Методологія дослідження: мета та предмет вивчення», «Наукова проблема. Формулювання наукової проблеми».

У межах міжрегіонального проєкту для здобувачів СумДПУ та Донбаського ДПУ було запропоновано проблемно-орієнтоване навчання, дискусії з теоретичних аспектів наукової методології, бінарні вебінари з методологічного забезпечення психолого-педагогічного дослідження, тренінг «Культура роботи з науковим текстом».

У цілому програми дисциплін відповідають розділам Програми ЄВІ, зокрема «Загальне уявлення про методологію наукового дослідження» (Розділ 2), який включає поняття методології, її функцій та структури, а також характеристики методів, та «Елементи наукового дослідження» (Розділ 3), що охоплює актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження та наукову новизну, а їхня реалізація слугує основою для навчання за ОНП підготовки доктора філософії (третій рівень вищої освіти).

Розглянемо особливості формування означеної якості на третьому (освітньо-науковому) рівні. Професійно орієнтований блок дисциплін у кожній ОНП органічно поєднаний із блоком загальної підготовки. Відповідно до навчального плану та ОНП у СумДПУ здобувачам читаються навчальні дисципліни «Етика наукового пошуку: філософські, мовні аспекти», «Методологічні основи наукових досліджень» (за темою дисертації); у Донбаському ДПУ – дисципліна «Методологія наукових досліджень». Ці курси є основними для розвитку методологічних знань та вмінь.

Дисципліна «Етика наукового пошуку: філософські, мовні аспекти» зосереджує увагу на розвиток особистості академічно доброчесного дослідника-інноватора, його мовнокомунікативної компетентності, системи знань з питань національних та міжнародних стандартів наукової етики. Запропоновані теми «Наукова та академічна доброчесність у світовому, європейському та національному контекстах», «Європейський кодекс наукової доброчесності» та «Наукова етика» забезпечені навчально-методичним супроводом українською та англійською мовами.

У Донбаському ДПУ в межах курсу «Методологія наукових досліджень», розглядаються питання загальнонаукової (філософської) та універсальної науково-дослідницької підготовки: основні концепції, теорії, проблеми філософії й методології науки, основні наукові підходи і методи науково-дослідної діяльності; перспективні освітні інновації.

Викладачі навчальних дисциплін дотримуються основних постулатів С. Гончаренка про те, що методологія педагогіки є системою знань про структуру педагогічної теорії, про принципи підходу і способи набуття знань, які відображають педагогічну дійсність, а також системою діяльності з одержання таких знань і обґрунтування програм, логіки, а також як вчення про цю систему. Вона включає такі положення: а) вчення про структуру і функції педагогічного знання; б) вихідні, ключові, фундаментальні педагогічні положення (теорії, концепції, гіпотези), які мають загальнонауковий смисл; в) вчення про логіку і методи педагогічного дослідження; г) вчення про способи використання одержаних знань для вдосконалення практики (Гончаренко, 2012).

Здобувачі навчаються аналізувати наукові факти, систематизувати та узагальнювати освітні результати, ініціювати, розробляти й впроваджувати інноваційні проєкти в галузі загальної, історії та порівняльної педагогіки.

Спільна розробка навчальних програм дозволила подолати проблему недостатньої кількості аудиторних занять, про яку згадує Л. Ковальчук (Ковальчук, 2024), через упровадження інтерактивних форм навчання, зокрема міжуніверситетські семінари та вебінари. Це дало змогу здобувачам ефективніше опановувати методологічні інструменти та застосовувати їх у власних дослідженнях. Цей досвід ґрунтується на ідеях С. Гончаренка про необхідність підвищення методологічної культури педагогів через системне вивчення структури педагогічної теорії та методів дослідження. Постійно дбаючи про методологічну культуру дослідника, педагогічну культуру вчителя, академік С. Гончаренко приділяв особливу увагу обґрунтуванню наукознавчих проблем педагогіки (Семеног, 2016).

Аналіз наукових джерел, тривалий досвід читання навчальних дисциплін магістрантам та майбутнім докторам філософії з освітніх наук дав підстави припускати, що методологічну культуру здобувача вищої освіти доцільно характеризувати як інтегральну якість особистості, що поєднує методологічну компетентність, дослідницькі навички та етичні принципи, сформовані через академічну співпрацю. Такий підхід дозволяє позиціонувати методологічну культуру як дієвий інструмент саморозвитку дослідника та чинник підвищення ефективності науково-пізнавальної практики.

Продовженням формальної освіти є неформальна складова освітнього процесу. Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти, до неформальної освіти відносять організовану й безперервну освітню діяльність, що може здійснюватися в межах і поза межами освітніх закладів (International Standard Classification of Education, 1997) в різних формах: майстер-класах, літніх

школах, онлайн-курсах, спільних проєктах, які виконуються у партнерстві, характеризуються особистісно зорієнтованим характером щодо розвитку професійних компетентностей.

Залученню магістрантів та аспірантів до наукового пошуку сприяє участь команд СумДПУ та Донбаського ДПУ у міжнародних проєктах Еразмус+ Жан Моне «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів», «Україна – ЄС: міжкультурна комунікація в освіті», «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси за підтримки посольств Великої Британії та США», участь у заходах «Українсько-польський міжнародний центр освіти і науки ДВНЗ «ДДПУ», лабораторії СумДПУ «Академічна культура дослідника».

Яскравим прикладом співпраці в умовах воєнного часу є гостьові лекції, академічні школи, круглі столи та семінари, спрямовані на професійний розвиток студентів, аспірантів та викладачів; польсько-український круглий стіл «Європейські студії крізь призму цифрової європейської мови» (27 листопада 2024 р.), весняна школа «Цифрова лексикографія в еру штучного інтелекту: виклики та інновації для багатомовної Європи» (26 березня 2025 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід». Круглі столи та академічні школи створюють умови для обміну досвідом між наставниками і вихованцями, одночасно допомагаючи популяризувати етичну відповідальність.

На основі проведеного аналізу наукових джерел та перебігу реалізації міжрегіонального проєкту запропоновано рекомендації щодо вдосконалення формування методологічної культури:

- розширити науково-освітню мережеву взаємодію проєктних груп освітніх програм, що здійснюють професійну та наукову підготовку здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти з освітніх спеціальностей, з діяльністю науково-дослідних лабораторій, літніх шкіл для формування методологічної культури в різних освітніх середовищах;
- інтегрування міждисциплінарних підходів у викладання методологічних курсів, що поєднують педагогіку з філософією, психологією, культурологією, цифровою гуманітаристикою; залучення викладачів та дослідників з інших галузей знань для проведення гостьових лекцій та воркшопів;
- посилення практично орієнтованого компоненту через спільну проєктну діяльність і міжрегіональні наукові ініціативи; регулярний моніторинг

з методологічної підготовки для вдосконалення освітніх програм і методів навчання;

- формування академічної доброчесності та етичних стандартів, розроблення навчально-тренінгових модулів, практичних кейсів з академічної доброчесності, упровадження модулів із етики наукового пошуку для формування ціннісних орієнтацій;

- використання цифрових інструментів у методологічній підготовці, створення цифрової платформи з інтеграції європейських цінностей у магістерські та докторські програми, використання цифрових баз даних, репозитаріїв, системи візуалізації результатів дослідження в освітньому процесі;

- розвиток академічного наставництва, менторської підтримки, створення спільної онлайн-спільноти СумДПУ та Донбаського ДПУ для обміну методичними матеріалами та кейсами.

Висновки. Проведений аналіз та узагальнення наукових джерел та освітніх програм дає підстави методологічну культуру здобувачів вищої освіти розглядати як інтегральну якість особистості, що поєднує методологічну компетентність, дослідницькі навички й етичні принципи, сформовані у процесі академічної співпраці. Досвід кафедр Донбаського державного педагогічного університету та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка у рамках міжрегіонального проєкту «Міждисциплінарність як інноваційний підхід у вищій педагогічній освіті» свідчить про ефективність поєднання формальної та неформальної складових освітнього процесу. Формальна складова охоплює викладання дисциплін із методології наукових досліджень, академічної культури педагога-дослідника, етики наукового пошуку. Неформальна – спрямована на розвиток дослідницьких компетентностей через міждисциплінарну взаємодію, участь у науково-дослідних лабораторіях, конференціях, круглих столах та літніх школах. Міжрегіональна академічна співпраця сприяє посиленню якості методологічної підготовки, формує стійкі професійні навички та ціннісні орієнтири.

Запропоновано рекомендації для вдосконалення процесу формування методологічної культури, які включають інтеграцію міждисциплінарних підходів, посилення практичної складової через проєктну діяльність і міжрегіональні наукові ініціативи, розроблення навчально-тренінгових модулів, практичних кейсів з академічної доброчесності, створення цифрової платформи з інтеграції європейських цінностей у магістерські та докторські програми, розвиток академічного наставництва.

Реалізація моделі формування методологічної культури на засадах

академічної співпраці в міжрегіональному проєкті є перспективною і може бути рекомендована для впровадження у вищій освіті, особливо в умовах сучасних викликів. Такий підхід забезпечує комплексну, якісну та конкурентоспроможну наукову і професійну підготовку майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біличенко, О. Л., Семенов, О. М. (2019). Роль психолінгвістичного методу в дослідженні літературно-художніх текстів. *Методологія та історіографія мовознавства: матеріали VI науково-практичної Інтернет-конференції*. Слов'янськ : ДДПУ. С. 17–21.
2. Біличенко, О.Л. (2025). <https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=164>.
3. Гончаренко, С. У. (2010). Про фундаментальні і прикладні педагогічні дослідження, або «Не споруджують освіту на піску». *Шлях освіти*. № 2, 2–10.
4. Дубасенюк, О. А., Мирончук, Н. М. (2025). Методологія педагогічних досліджень та академічна доброчесність в освітній галузі: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 244 с.
5. Ковальчук, Л. (2024). Культура наукового мислення як проблема дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна, Вип. 41*, 59–70.
6. Ковальчук, Л. (2023). Культура як фундаментальна категорія гуманітарного дискурсу у контексті дослідження формування культури професійного мислення майбутніх педагогів. *Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна, Вип. 39*, 64–77.
7. Лаврентьева, О. О. (2014). Методологічна культура вчителя: у пошуках концептів професійної діяльності. Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі: монографія. Дніпропетровськ: Акцент. С. 170–185.
8. Лазаренко, Н. І. (2016). Методологічна культура викладача вищої школи: дефінітивний і структурний аналіз. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, Вип. 44*, 115–118.
9. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник / авт. кол.: І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). (2018). Київ : ВПЦ “Київський університет”. 607 с.
10. Міністерство освіти і науки України. (2025, 27 березня). *Про затвердження програми єдиного вступного випробування з методології наукових досліджень* [Наказ № 515]. <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/Programa-yedynogo-vstupnogo-vyprobuvannya-z-metodologiyi-naukovyh-doslidzhen.pdf>
11. Освітньо-наукова програма Освітні, педагогічні науки. Галузь знань 01 Освіта, педагогіка. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/onp/onp_2023_osvitni_ped_nauki_51432.pdf.
12. Освітня (Освітньо-професійна) програма «Середня освіта (Українська мова і література). Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література)» https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2025/07_jul.
13. Освітня (Освітньо-професійна) програма «Середня освіта (українська мова і література)» https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2025/07_jul/07.
14. Освітньо-професійна програма Середня освіта 014 (Українська мова і література. Англійська мова) другий (магістерський рівень). 2023. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка : веб-сайт. URL: https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/opp/program/ukr_mova_i_lit_angl_mova_983bf.pdf
15. Семенов, О. М. (2016). Семен Устимович Гончаренко як акмеособистість у царині методології науково-педагогічних досліджень. *Фізико-математична освіта : науковий*

журнал, Випуск 4(10), 117–120.

16. Семеног, О., Біличенко О. (2023). Розвиток академічного партнерства в умовах воєнних реалій на засадах етичних цінностей Пізанського університету. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 27. С. 65–77.

17. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (2025, 4 червня). *Академічна мобільність професора СумДПУ у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*. <https://sspu.edu.ua/news/akademichna-mobilnist-profesora-sumdpu-u-dvnz-donbaskij-derzhavnij-pedagogichnij-universitet>

18. Хриков, Є. М. (2018). Методологія педагогічного дослідження: монографія. Харків: ТОВ «ДІСА ПЛЮС». 294 с.

19. Shynkaruk, O. A., Lysenko, O. M., & Yakovenko, O. O. (2017). *Fundamentals of Scientific Research Work in the Field of Physical Culture and Sport: Curriculum*. Kyiv: National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Olympic Literature Publishing, 38 p.

FORMING THE METHODOLOGICAL CULTURE OF MASTER'S AND DOCTORAL STUDENTS ON THE BASIS OF ACADEMIC COOPERATION: INTERREGIONAL PROJECT

Olga Bilychenko

Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Literature
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-9292-9938

Olgabelichenko64@gmail.com

Olena Semenog

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
Sumy, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-8697-8602

olenasemenog@gmail.com

Abstract. The problem is that applicants often encounter difficulties in understanding the structure, philosophical principles and methodological basis of scientific research, which indicates an insufficient level of specialised knowledge and research competencies, as well as complications in their practical application. In scientific literature, methodological culture is considered an integral characteristic that encompasses knowledge of scientific research methodology, the ability to apply it in practical activities, and adherence to the ethical principles of scientific research. The problem was studied by V. Slastyonin; O. Khodusov researched this phenomenon as a holistic multi-level system; the methodological culture presented in the scientific works of O. Lavrentyeva represents the worldview culture of a teacher-researcher.

The subject of the study is the essence and structure of methodological culture as a key element of professional and scientific training for students pursuing second and third levels of higher education. The topic of the study is to highlight the experience of forming the methodological culture of master's and postgraduate students of the Donbas State Pedagogical University and the Sumy State

Pedagogical University named after A. S. Makarenko in the context of the interdepartmental project “Interdisciplinarity as an innovative approach in higher pedagogical education”.

The purpose of the article is to study the process of forming the methodological culture of master's and doctoral students on the basis of academic cooperation within the framework of an interregional project, as well as to develop recommendations for improving this process through the introduction of courses on research methodology and research ethics. An analysis of the project results showed that interregional cooperation promotes the exchange of experience and methodological approaches. The joint development of training programmes made it possible to overcome the problem of insufficient classroom hours by introducing interactive forms of learning, such as inter-university seminars and webinars. This enabled applicants to master methodological tools more effectively and apply them in their own research. Based on the analysis and experience of the project, recommendations for improving the formation of methodological culture have been proposed.

Keywords: methodology; methodological culture; interdisciplinarity; higher pedagogical education; interregional project; academic cooperation.

REFERENCES

1. Bilychenko, O. L., Semenoh, O. M. (2019). Rol psikholinhvistychnoho metodu v doslidzhenni literaturno-khudozhnikh tekstiv [The role of the psycholinguistic method in the study of literary and artistic texts]. *Metodolohiia ta istoriohrafiiia movoznavstva: materialy VI naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii*. Sloviansk : DDPU, pp.17–21. [in Ukrainian].
2. Bilychenko, O. L. <https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=164>. [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (2010). Pro fundamentalni i prykladni pedahohichni doslidzhennia, abo “Ne sporudzhuut osvitu na pisku” [On fundamental and applied pedagogical research, or “Do not build education on sand.”]. *Shliakh osvity*, № 2, 2–10. [in Ukrainian].
4. Dubaseniuk, O. A., Myronchuk, N. M. (2025). Metodolohiia pedahohichnykh doslidzhen ta akademichna dobrochesnist v osvittii haluzi [Methodology of pedagogical research and academic integrity in the field of education]: navch.-metod. posibnyk. 2-he vyd., pererob. i dop. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].
5. Kovalchuk, L. (2024). Kultura naukovoho myslennia yak problema doslidzhennia [The culture of scientific thinking as a research problem]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna*, 41, 59–70. [in Ukrainian].
6. Kovalchuk, L. (2023). Kultura yak fundamentalna katehoriia humanitarnoho dyskursu u konteksti doslidzhennia formuvannia kultury profesiinoho myslennia maibutnykh pedahohiv [Culture as a fundamental category of humanitarian discourse in the context of researching the formation of professional thinking culture among future teachers]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. Pedahohichna*, 39, 64–77. [in Ukrainian].
7. Lavrentieva, O. O. (2014). Metodolohichna kultura vchytelia: u poshukakh kontseptiv profesiinoi diialnosti. Teoriia i praktyka profesiinoho stanovlennia osobystosti v sotsiokulturnomu prostori: monohrafiia [Teacher's methodological culture: in search of concepts of professional activity. Theory and practice of professional development of personality in the socio-cultural space]. Dnipropetrovsk: Aktsent. P. 170–185. [in Ukrainian].
8. Lazarenko, N. I. (2016). Metodolohichna kultura vykladacha vyshchoi shkoly: definityvnyi i strukturnyi analiz [Methodological culture of higher education teachers: definitional and structural analysis]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem*, 44, 115–118. [in Ukrainian].
9. Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organisation of scientific research]: navch. posibnyk / avt. kol. : I. S. Dobronravova, O. V. Rudenko, L.I. Sydorenko ta in.; za red. I. S. Dobronravovoi (ch. 1), O. V. Rudenko (ch. 2). (2018). Kyiv. [in Ukrainian].
10. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2025, 27 bereznia). Pro zatverdzhennia prohramy

yedynoho vstupnoho vyprobuvannia z metodolohii naukovykh doslidzhen [On approval of the programme for a single entrance examination in research methodology]. [Nakaz № 515]. <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/Programa-yedynogo-vstupnogo-vyprobuvannya-z-metodolohiyi-naukovykh-doslidzhen.pdf>

11. Osvitno-naukova prohrama Osvitni, pedahohichni nauky. Haluz znan 01 Osvita, pedahohika. Spetsialnist 011 Osvitni, pedahohichni nauky [Educational and scientific programme Educational and pedagogical sciences. Field of knowledge 01 Education, pedagogy. Speciality 011 Educational and pedagogical sciences]. Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka,

2023 URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/onp/onp_2023_osvitni_ped_nauki_51432.pdf.

12. Osvitni (Osvitno-profesiina) prohrama «Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura). Serednia osvita (Anhliiska mova ta zarubizhna literatura)» [Secondary education (secondary vocational education) program "Secondary education (Ukrainian language and literature). Secondary education (English language and foreign literature)"]. https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2025/07_jul.

13. Osvitni (Osvitno-profesiina) prohrama «Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura)» [Secondary education (secondary vocational education) program "Secondary education (Ukrainian language and literature). Secondary education (English language and foreign literature)"]. https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2025/07_jul/07.

14. Osvitno-profesiina prohrama Serednia osvita 014 (Ukrainska mova i literatura. Anhliiska mova) druhyi (mahisterskyi riven). 2023. Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka [. Educational and professional program Secondary Education 014 (Ukrainian Language and Literature. English Language) second (master's level). 2023. Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko]. URL: https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/opp/program/ukr_mova_i_lit_angl_mova_983bf.pdf [https/](https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/opp/program/ukr_mova_i_lit_angl_mova_983bf.pdf)

15. Semenoh, O. M. (2016). Semen Ustymovych Honcharenko yak akmeosobystist u tsaryni metodolohii naukovo-pedahohichnykh doslidzhen. [Semen Ustymovych Goncharenko as an acme personality in the field of scientific and pedagogical research methodology]. *Fizyko-matematychna osvita : naukovyi zhurnal*, 4 (10), 117–120.

15. Semenoh, O. M. (2021). Akademichna kultura doslidnyka: yevropeyskyi ta natsionalnyi konteksty [The academic culture of the researcher: European and national contexts]: navchalnyi posibnyk. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].

16. Semenoh, O., Bilychenko O. (2023). Rozvytok akademichnoho partnerstva v umovakh voiennykh realii na zasadakh etychnykh tsinnosti Pizanskoho universytetu [Development of academic partnership in the context of military realities based on the ethical values of the University of Pisa]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*, 27, 65–77. [in Ukrainian].

17. Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka [Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko: website. URL:]: veb-sait. URL: https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/opp/program/ukr_mova_i_lit_angl_mova_983bf.pdf

18. Khrykov, Ye. M. (2018). Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of pedagogical research]: monohrafiia. Kharkiv: TOV “DISA PLIuS”. [in Ukrainian].

19. Shynkaruk, O. A., Lysenko, O. M., & Yakovenko, O. O. (2017). Fundamentals of Scientific Research Work in the Field of Physical Culture and Sport: Curriculum. Kyiv: National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Olympic Literature Publishing, [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
12.08.2025 р.